

חזרת הש"ץ מקוצרת

הקדמה:

העמידה לפני ה' בתפילה מרוממת את החיים ונותנת כוח רוחני ומשמעות לכל עמל היום. במצבי דחק, על מנת לשמור על הקביעות בתפילה במניין, ישנן הלכות שונות לגבי קיצור התפילה. בגיליון זה נדון באפשרות לקצר את חזרת הש"ץ.

א. תפילת לחש וחזרת הש"ץ

❖ מדוע אחרי שהציבור התפלל הש"ץ חוזר ומתפלל בקול?

נחלקו חכמים ורבן גמליאל האם הש"ץ מוציא את הציבור ידי חובת תפילה:

מסכת ראש השנה פרק ד משנה ט:

כשם ששליח צבור חייב - כך כל יחיד ויחיד חייב. רבן גמליאל אומר: שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתו.

הגמרא דנה במחלוקת התנאים:

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף לד עמוד ב - לה עמוד א:

תניא: אמרו לו לרבן גמליאל: לדברך, למה צבור מתפללין? אמר להם: כדי להסדיר שליח צבור תפלתו. אמר להם רבן גמליאל: לדבריהם, למה שליח צבור יורד לפני התיבה? אמרו לו: כדי להוציא את שאינו בקי. אמר להם: כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי.

❖ מה יסוד מחלוקתם של חכמים ור"ג?

❖ מדוע אין השליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתם, מדין 'שומע בעונה'?

הריטב"א כתב שמעיקר הדין חכמים מודים שש"ץ מוציא את הבקי, אלא שתקנו להתפלל בלחש כדי לחזק את הבקיות בתפילה: **חידושי הריטב"א מסכת ראש השנה דף לד עמוד ב:** הטעם דמדינא כדאי הוא להוציא בצבור אף לבקי כסברת רבן גמליאל, אלא דרבנן עבדו חזקו שיהא הבקי משנן בפיו.

טעם אחר כתב הר"ן על פי הירושלמי:

חידושי הר"ן מסכת ראש השנה דף לד עמוד ב:

יחיד שלא בירך אין חבירו מברך לו. פירוש דאף על גב דקיימא לן 'כל הברכות כולן אף על פי שיצא מוציא' - כבר הוציאו מכלל זה בירושלמי ק"ש ותפילה... דגרסינן התם: "לא מסתברא בק"ש דכתיב: 'ושננתם' - שיהא כל אחד משנן בפיו. ולא מסתברא בתפלה שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו".

הטור הוסיף שהש"ץ חוזר התפילה בכדי לומר קדושה:

טור אורח חיים סימן קכד:

גם מחזיר התפלה כדי שיענו קדושה אחריו, ועל כן צריך שלא יתחיל יחיד להתפלל אלא אם כן יכול לגמור קודם שיגיע ש"צ לקדושה.

ב. חזרת הש"ץ כשכולם בקיאים

כתב הרמב"ם שגם אם כולם בקיאים אומרים חזרת הש"ץ:

שו"ת פאר הדור סימן קמח:

קהל שהתפללו וכולם בקיאים בתפילה... הואיל ותקנו חכמים שירד שליח ציבור לפני התיבה להוציא את מי שאינו בקי, לא תהיה חזרת השליח ציבור ברכה לבטלה כלל מפני עיקר התקנה, ואף על פי שלא יהיה בקהל מי שאינו בקי... כל דבר הנתקן... ענינו שנעשה התקנה ההיא על כל פנים גזירה שמא יהיה שם אותו הדבר שנתקנה בשבילו וצריך שיובן זה הענין שאם לא כן היו החכמים נותנים דבריהם לשיעורים והיה צריך בכל תפילה לחפש כל איש ואיש שבבית הכנסת אם הוא בקי אם לא.

וכן פסק השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן קכד סעיף ג:

קהל שהתפללו וכולם בקיאים בתפלה, אף על פי כן ירד ש"צ וחוזר להתפלל, כדי לקיים תקנת חכמים.

לפי חכמי הקבלה יש מעלה גדולה בחזרת הש"ץ:

כף החיים שם ס"ק ב:

ידוע שכל דברי רז"ל אף על פי שיש בהם סודות גדולים אין מגליו אותם ומלבישים אותם בדברי הפשט, אבל בימי רבינו האר"י ז"ל ניתנה רשות לגלות וגילה הסוד של החזרה שמעלתה יותר גדולה מן הלחש ושניהם חובה.

ג. חזרת הש"ץ מקוצרת בשעת הדחק

❖ האם וכיצד מותר לקצר את חזרת הש"ץ?

מובא בשם רב האי גאון, שכאשר אין זמן להתפלל גם לחש וגם חזרת הש"ץ, יעדיפו להתפלל בלחש ולקצר את חזרת הש"ץ:

ספר שבלי הלכט ענין תפילה סימן מז:

מצאתי לרבינו אפרים שכתב בשם רב האי גאון זצ"ל, דצבור דדחיקא להו שעתא בבי שמשיה לצלווי בלחשא והדר לנחותי שליח צבור (צבור שמתפלל בין השמשות, ולא יספיקו להתפלל בלחש ואחר כך לומר חזרת הש"ץ), דלית ליה לשליח צבור למיחת (לרדת) ולאפקיעינהו (להוציא) ידי חובתייהו בקול רם לפי שמצות תפלה בלחש... ותקנתייהו, דמצלי כולהו (שיתפללו כולם) בלחש כמצות תפלה, והדר נחית (ואח"כ ירד לפני התיבה) שליח צבור ואומר 'מגן' ו'מחיה' וענו קדושה ומסיים 'הא-ל הקדוש' ואמר יתגדל ויתקדש, אי ליכא שהות ביום למגמר י"ח. והכין נהוג רבנן במתיבתא כד דחיקא להו שעתא, וכן ראוי לעשות.

❖ מדוע הש"ץ חוזר לומר את שלושת הברכות הראשונות?

❖ מה הקושי בשיטה זו?

וכן פסק השו"ע:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רלב סעיף א:

כתב כף החיים, שכאשר יש עשרה מתפללים אומרים ברכת כהנים, אף בלא חזרת הש"ץ:

כף החיים סימן קכח ס"ק ד:

כל שיש בבית הכנסת עשרה, אף על פי שאין מתפללין בחזרה... יכולין לעלות לדוכן לישא את כפיהם, ואף אם יקרא להם הש"ץ אין זה הפסקה דצורך תפלה הוא, ולרווחא דמילתא יקרא אחר שגמר תפילתו קודם 'רצה'.

בהתאם לכך כתב הגר"מ אליהו:

שו"ת הרב הראשי סימן כט:

חזרה מקוצרת... יש הנהוגים בשחרית ובמוסף, במקום שיש נשיאת כפיים, שלאחר ה'קדושה' ממשיכם בלחש, וב'רצה' הש"ץ מתחיל לומר בקול רם.

יש לציין, שכהן שנמצא בתפילה עליו לעקור רגליו מעט כשהש"ץ מתחיל 'רצה' בכדי שיוכל לעלות לברכת כהנים:

משנה ברורה סימן קכח ס"ק קו:

כל מקום דמפסיק בתוך התפלה כדי לעלות לדוכן צריך לעקור רגליו קצת בתוך התפלה כשאומר הש"ץ רצה אבל אם לא עקר רגליו כשאומר הש"ץ רצה אינו רשאי לעלות... דעת הגאון יעב"ץ בסידורו שלא להפסיק באמצע התפלה לנשיאת כפים כשעומד בברכה אחרת, אם לא שהגיע בתפלתו למקום ברכת כהנים שאז דעתו שמותר לו לעקור רגליו ולעלות לדוכן שבמקום זה לא מקרי הפסק שהוא מעין שים שלום. והנה כשמסער בתוך התפלה שיגיע אז לאותו מקום בשוה עם הש"ץ צריך ליזהר לעקור רגליו קצת לצד הדוכן בעת שמתחיל הש"ץ רצה.

ה. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו 'תורת המנחה':

תורת המנחה חלק א פרק כו תשובה ג:

א. בשעת דחק, כגון שעומדים סמוך לסוף זמן מנחה, או כגון שיש לחוש שהמתפללים בשל עייפותם לא יטו אזנם לחזרת הש"ץ, התירו להסתפק ב'חזרה מקוצרת', אולם יש להדגיש שהנהגה זו אינה מעיקר הדין ובודאי שלא כבדרך קבע.

ב. כשמתפללים באופן זה, מנהג הספרדים לומר עם הש"ץ את שלושת הברכות הראשונות (כולל 'קדושה') ולאחר מכן ממשיכים תפילתם בלחש, ואילו מנהג האשכנזים והתימנים לענות לשלש ברכות ראשונות של הש"ץ ול'קדושה' ורק לאחר מכן להתחיל תפילת לחש.

ג. כשהשעה דחוקה ביותר ואין שהות להמתין עד שיאמר הש"ץ עד האל הקדוש, יתחילו גם האשכנזים את התפילה עם הש"ץ כמנהג הספרדים, ויקפידו לומר איתו 'לדור ודור' (ולא 'אתה קדוש') וכן יאמרו קדושה לפי נוסח החזן.

ד. חייל ספרדי שידוע שלא יספיק לקדושה משום שהש"ץ ממחר בתפילתו, ינהג כמנהג האשכנזים.

ה. בשעה שיש בקהל כהנים, אומר הש"ץ בקול רצה והכהנים נושאים את כפיהם.

אם השעה דחוקה, יתפללו בלחש ואחר כך יאמר שליח ציבור: 'מגן, ו'מחיה, ויענה קדושה, ומסיים: 'הא-ל הקדוש', אם אין שהות ביום לגמור י"ח ברכות.

מנגד, מובא במנהגי המהרי"ל:

ספר מהרי"ל (מנהגים) הלכות תפילה:

ש"צ שהיה להם אז, התפלל י"ח דמנחה בקול רם וכלם התפללו עמו, רק צוה לאחד מהן שהוא לא יתפלל עדיין, כדי שיענה אמן אחר ש"צ, או יקרא אחד מבני העיר שהתפלל כבר והוא יענה.

וכן כתב הרמ"א:

הגה על שו"ע אורח חיים סימן קכד סעיף ב:

וכן אם הוא שעת הדחק, כגון שירא שיעבור זמן התפלה, יוכל להתפלל מיד בקול רם, והצבור מתפללין עמו מלה במלה בלחש עד לאחר 'האל הקדוש', וטוב שיהיה אחד לכל הפחות שיענה אמן אחר ברכת הש"צ (מהרי"ל).

אולם הלחם חמודות כתב שהמנהג האשכנזי למעשה שהש"ץ מתחיל לבדו עד 'הא-ל הקדוש' ולאחר מכן הציבור מתפללים מתחילת התפילה בלחש:

דברי חמודות מסכת ברכות פרק ד סימן ג:

מכל מקום נראה לי מה שכתבתי, דהצבור לא יתחילו עד אחר הא-ל הקדוש ואולי שגם מהרי"ל לא אמר אלא כשהשעה דחוקה כל כך שאם לא יתחילו מיד עם הש"ץ שלא יוכלו לגמור קודם שיעבור כל הזמן אבל בלאו הכי שפיר טפי שלא להתחיל עד אחר האל הקדוש.

❖ חשוב, מה הרווח במנהג זה?

לעומת זאת, הספרדים נוהגים שכשמתפללים באופן זה, הציבור מתחילים את תפילתם עם החזן:

ילקוט יוסף תפילה ב סימן קכד סעיף ה:

כשהזמן מצומצם והשליח צבור אומר תפלה אחת בלבד בקול רם, עד 'ברוך אתה ה' האל הקדוש', נכון שכל הקהל יתפללו תפלת העמידה מלה במלה עם השליח צבור... וזה יותר נכון ממה שיש נוהגים להמתין מלהתפלל, עד לאחר שמסיים השליח צבור ברכת האל הקדוש, כדי לענות אמן אחר ברכתיו, ואחר כך מתחילים להתפלל שמונה עשרה. וכן המנהג כסברא ראשונה.

הגר"ד לייאור חידוש שכשמתפללים באופן זה בשחרית, יתפללו עם שליח הציבור בכדי לסמוך גאולה לתפילה, גם למנהג האשכנזים:

דבר חברון אורח חיים סימן קיג:

המתפללים יוצאי גלות אשכנז כשהש"ץ אומר תפילה מקוצרת בשחרית... נראה שכיון שבתפילת שחרית שיש עניין להסמך גאולה לתפילה, יתחילו ביחד ויאמרו קדושה בתוך תפילתם, אולם בתפילת מנחה ימתינו עד לאחר האל הקדוש

❖ חשוב: האם ניתן לעשות כן בקביעות? מדוע?

ד. ברכת כהנים בתפילה קצרה

❖ האם כאשר מתפללים 'תפילה קצרה' בשחרית אפשר

שהכהנים יברכו?

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית. מערכת: סא"ל הרב אודי שורף רע"ן הלכה, רס"ן הרב עז קאפח רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"פ הרב חנניה שפרן. כתיבה ועריכה: ט' ברכיה יוסף ארז.

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com
להעטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים
בוואצאפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרקו את הקוד:

